

UDC 339.54:061.1(100)

Originalni naučni rad

Radovan Kovačević*

SVETSKA TRGOVINSKA ORGANIZACIJA I LIBERALIZACIJA TRGOVINE POSLE DOHE

Uvod

Problemi koji se javljaju u primeni brojnih sporazuma Urugvajске Runde (UR), udruženi sa daljim postojanjem carinskih vrhova i subvencija za proizvodnju i izvoz poljoprivrednih proizvoda u zemljama OECD, doveli su do izvesnog pada poverenja u Svetsku trgovinsku organizaciju (STO; World Trade Organization - WTO). U meri u kojoj se otklone preostale prepreke za pristup tržištu, može se očekivati oživljavanje pravila STO i ideja Dohe. Kao što ističe Finger (1979), u procesima u okviru GATT-a izvoznici zahtevaju pristup inostranom tržištu, ujedno vršeći pritisak na uvozno konkurentne sektore da ih priznaju kod kuće. Do prekida ove dinamike došlo je krajem 1980-tih godina kada je pravna regulativa SAD osigurala alternativni put otvaranja inostranih tržišta za svoje izvoznike - Klauzula 301, koja je omogućila jednostrane trgovinske sankcije prema partnerima koji ograničavaju pristup svom tržištu (Bhagwati i Patrick, 1990; Finger, 1991a). Zbog postojanja mreže regionalnih integracionih sporazuma (Finger, 1993b) i mera bescarinskog tretmana uvoza koji je namenjen proizvodnji za izvoz, mnoge multinacionalne kompanije nisu zainteresovane za ulaganje sredstava za održavanje tradicionalnih mehanizama liberalizacije trgovine. Zbog toga se traži reciprocitet u oblasti usluga i domaće regulatorne politike. Poslednji spomenuti kompleks je složeniji za pregovore od carina i kvota.

Osnovna pravila GATT-a - progresivna liberalizacija konsolidovanih carinskih stopa i nediskriminacija - generalno omogućuju da zemlja ne pogreši u recipročnoj razmeni "ustupaka". Zemlja ima koristi od smanjivanja sopstvenih uvoznih ograničenja i od smanjivanja uvoznih ograničenja partnera. Dakle, zemlja slobodno može da prenese ovlašćenje svojim pregovaračima (subjektima

* Redovni profesor, Centar za naučno-istraživački rad Privredne komore Srbije
Rad je primljen februara 2005.

koji učestvuju u pregovorima sa STO) da donesu odluku u ime principa. Nema potrebe za nekom posebnom kontrolom od strane državnih službenika koji su zaduženi za zaštitu nacionalnih ekonomskih interesa, jer opšti rezultat pregovora treba da bude poboljšanje blagostanja (mada ne i optimizacija). To nije slučaj kada se dođe do domaće regulacije. Tu nije laka - čak je možda i nemoguća - trgovina "ustupcima". Zbog toga su pregovori bili usmereni na pronalaženje specifičnih pravila koja bi svi prihvatili. Međutim, kao što je Finger istakao u pogledu UR, intelektualna svojina jedne zemlje koja se mora zaštititi može se znatno razlikovati od stanja u drugoj zemlji. Carinski sistemi između zemalja se razlikuju u zavisnosti od problema sa kojima se suočava carinska administracija. Zbog toga se nameće zaključak, suprotan tradicionalnoj teoriji liberalizacija, da kada se dođe na područje regulacije, jedna veličina ne odgovara svim zemljama (Finger i Nogues, 2001).

U ovom radu se izdvajaju neke pouke iz Finger-ovog rada tokom nekoliko decenija, koje se koriste u odgovoru na pitanje kako se "Razvojna Agenda Dohe" može iskoristiti za povećanje "razvojnog značaja" trgovinskog sistema ZUR sa niskim dohotkom. U prvom delu rada se ukratko ukazuje na problem visoke carinske zaštite "osetljivih" sektora u industrijski razvijenim zemljama (IRZ), uz osvrt na moguće rezultate potencijalne nove runde trgovinskih pregovora. U drugom delu rada se daje kraći pregled aktivnosti na nacionalnom nivou, jer to predstavlja kritičnu osnovu za odgovor na pitanje - postavljeno u trećem delu rada - koje aktivnosti bi se mogle preduzeti na multilateralom nivou, kako bi se pomoglo zemljama da ostvare koristi od dublje trgovinske integracije u svetsku privredu. U četvrtom delu se identifikuju tačke koje se mogu koristiti ili kao ciljevi ili kao reperi da bi se ocenilo koji rezultati pregovora podržavaju razvoj. U petom delu se daju zaključne napomene.

1. Carinska zaštita u IRZ i razvojna agenda Dohe

Mada većina carinskih stopa u IRZ ima nizak nivo, na nekoliko preostalih grupa proizvoda one su dosta visoke. Carinske stope na većinu potrošačkih, poljoprivrednih i radno-intenzivnih proizvoda su 10-20 puta veće od prosečnih ukupnih carinskih stopa. Na primer, carinske stope SAD na uvoz odeće i obuće kreću se u proseku oko 11%, a pojedinačno dostižu nivo od 48%. Mada su u 2001.g. odeća i obuća činili samo 6,5% uvoza SAD, posmatrano vrednosno, ova dva proizvoda su donela skoro polovinu od 20 mlrd. dolara carinskih prihoda (tabela 1). Ni ostale IRZ se ne razlikuju bitnije od SAD. EU, na primer, primenjuje carinske stope do 236% za meso, 180% za cerealije i 17% za sportske patike. Nasuprot tome, carinske stope za sirovine i elektronske proizvode retko prelaze 5%.

Tabela 1.

Obuća kao glavni izvor carinskih prihoda u SAD
(u mlrd. dolara)

	Vrednost uvoza	Carinski prihodi
Automobili	110	1,60
Obuća	15	1,63

Izvor: United States International Trade Commission, 2001.

ZUR koje izvoze primarne poljoprivredne proizvode i radno-intenzivne proizvode kao što su tekstil i odeća, teško su pogođene carinskom politikom IRZ. Posmatrajući stope efektivne zaštite, mogu se uočiti različiti efekti ovih carinskih stopa - uvozno opterećenje kao procenat ukupnog uvoza - između različitih zemalja. Na primer, na uvoz od 2,5 mlrd. dolara iz Bangladeša (glavni izvoznik odeće), SAD su naplatile carinu od 331 mln. dolara u 2001.g., što je neznatno više od 330 mln. dolara carine naplaćeno na vrednost od 30 mlrd. dolara uvoza iz Francuske (tabela 2). Dakle, siromašne zemlje kao što je Bangladeš, koje su počele da se oslobađaju od zavisnosti izvoza od primarnih proizvoda i da postepeno prelaze na izvoz proizvoda lake industrije, suočavaju se sa najvećim efektivnim carinskim stopama, koje su, u proseku, četiri ili pet puta veće od carinskih stopa koje se odnose na uvoz iz razvijenih zemalja¹.

Tabela 2.

Siromašne zemlje i efektivna carinska zaštita

	Uvoz SAD (u mlrd. dolara)	Naplaćene carine (u mln. dolara)	Per capita GDP (dolari)
Bangladeš	2,4	331	370
Francuska	30,0	330	24170

Izvor: United States International Trade Commission, 2001.

¹ ZUR nailaze na veće prepreke za svoj izvoz nego IRZ. Naravno, postoje velike varijacije u pogledu uslova za pristup tržištu u zavisnosti od vrste proizvoda i od odgovarajuće izvoznouvozne kombinacije (IMF, World Bank, 2002, str. 13, tabela 1.). U navedenom istraživanju se zaključuje da je protekcionizam Evropske unije (EU) značajno usmeren ka uvozu iz ZUR sa srednjim dohotkom, dok je protekcionizam SAD usmeren protiv uvoza iz ZUR sa niskim dohotkom. U proračunima su uzeti u obzir preferencijali i izvozne strukture zemalja (Međunarodni trgovinski centar u Ženevi je nedavno razvio složenu bazu podataka, tzv. Market Access Maps, koja potpunije pokriva ograničenja i preferencijalne sheme u odnosu na ranije izvore. Ova baza podataka obuhvata režime pristupa tržištu za 137 zemalja, uključujući preferencijalne režime, antidamping mere i ad valorem ekvivalente specifičnih dažbina i carinskih kvota. Ovi podaci su povezani sa bazom podataka UN (COMTRADE) o bilateralnim trgovinskim tokovima. Za više informacija o ovoj bazi podataka i metodologiji za izračunavanje ad valorem carinskog ekvivalenta, videti Bouët i ostali, 2001). Za potpuniji uvid u karakteristike nepreferencijalnih carinskih stopa u svetskoj privredi videti M.Bacchetta i B.Bora (2002).

Ministarska konferencija, održana u Dohi u novembru 2001. godine, je usvojila razvojni program, koji upućuje na koherentniji pristup trgovini i razvoju i stavlja potrebe i interese ZUR u središte radnog programa STO. Program obuhvata nove trgovinske zadatke; Akcioni program za rešavanje prigovora ZUR u pogledu primene sporazuma UR; i, Sporazum o pravima intelektualne svojine u vezi sa trgovinom (Trade-Related aspects of intellectual property rights - TRIPS) koji obezbeđuje da zaštita patenata ne zablokira pristup ZUR tržištu lekova.

Nameće se pitanje da li nova runda pregovora sa ovim zadacima može biti uspešna? Odgovor ne može biti potpun iz tri razloga. Prvo, preostale prepreke u trgovini donose troškove svim zemljama i stvaraju mogućnosti za značajne dobiti od recipročne trgovinske liberalizacije. Procene Svetske banke su da bi statičke koristi uklanjanja prepreka u trgovini robom mogle da se kreću u okviru 250-620 mlrd. dolara godišnje, pri čemu bi ZUR pripalo između jedne trećine i jedne polovine ove dobiti, uglavnom zbog otvaranja njihovog tržišta (Anne McGuirk, 2002). To je više od godišnje pomoći ovim zemljama. Drugo, uklanjanje prepreka za izvoz siromašnih zemalja predstavljaće ključ uspeha strategije međunarodne zajednice za postizanje "Milenijumskih razvojnih ciljeva", uključujući smanjivanje siromaštva za polovinu do 2015. godine. Otvaranje tržišta treba ne samo da podstakne trgovinu nego i da poveća stabilnost i predvidivost svetske privrede, što će omogućiti zdraviji finansijski sistem. Treće, dalje jačanje i razvijanje pravila trgovine od izuzetnog je značaja za unapređenje pristupa tržištu i stvaranje povoljnih uslova za trgovinu i dugoročne tokove kapitala. Trgovinska pravila je potrebno razjasniti i ojačati posebno u oblastima koje su osetljive na pojavu protekcionističkih interesa (na primer, antidamping i ostale mere bezbednosti, zdravstveni i sigurnosni standardi). Efikasniji mehanizam za rešavanje nesporazuma je bitna pretpostavka za jačanje poverenja u sistem zasnovan na pravilima.

Reč "razvoj" ulepšava ime nove runde pregovora. Time se naglašava da će razvoj siromašnih zemalja predstavljati ključni cilj nove runde. U Agendi nove runde akcenat je stavljen na unapređenje pristupa tržištu u poljoprivredi i industriji. Predviđeni su pregovori o progresivnom povlačenju svih vidova izvoznih subvencija u poljoprivredi, kao i o ukidanju interne podrške, tamo gde to dovodi do poremećaja trgovine. Visoki nivoi zaštite i domaće podrške poljoprivrednim proizvođačima u IRZ značajno utiču na mnoge ZUR, kako direktno, tako i putem dejstva na deprecijaciju cena. Visina carinskih stopa - u bogatim i siromašnim zemljama - i domaća podrška mogu uticati na pad svetskih cena poljoprivrednih proizvoda, donoseći koristi neto uvoznicima².

² Za simulaciju efekata smanjivanja carina i domaće podrške za isti procentualni iznos, kako za razvijene tako i za nerazvijene zemlje, videti rezultate do kojih su došli B.Hoekman, F.Ng and M.Olarreaga (2002a). Na poljoprivredne proizvode često se primenjuju carinski vrhovi od 100% i više (Hoekman, Ng i Olarreaga, 2002b). Pošto mnoge zemlje očekuju da bi dalja liberalizacija trgovine poljoprivrednim proizvodima mogla da prouzrokuje gubitke, Hoekman (2002) smatra da

2. Trgovinska agenda na nacionalnom nivou

Realizacija potencijalnih koristi od trgovine je kompleksan i težak proces³. Uprkos naporima da se liberalizuje trgovina, uspeh na planu integrisanja u svetsku privredu daleko je od univerzalnog. Ovo je delimično posledica produženog ometanja trgovine do koga dolazi zbog mera politike na granici i odsustva komplementarnih mera koje su neophodne za stvaranje poželjnog okruženja za reagovanje na strani tražnje. Sem prepreka na granici za trgovinsku integraciju, nestašica sredstava za finansiranje - visoki troškovi i nizak kvalitet distributivnih i transportnih usluga - mogu biti značajnija ograničenja od carinskih prepreka. Ukoliko izostane podrška zdravstvenih i obrazovnih usluga koje proširuju ljudski kapital, dugoročne dinamičke koristi od liberalizacije trgovine biće ograničenog dometa.

Dakle, važno je da se podrže inicijative za smanjivanje prosečnog nivoa i disperzije zaštite na granici pomoću mera koje smanjuju troškove trgovinskih transakcija i operativne troškove. Zadatak reformi nadzora je da se osigura efikasno reagovanje ponude na liberalizaciju. Povećanje efikasnosti i konkurentnosti uslužnog sektora - kako javnog tako i privatnog - kroz unapređenje pristupa informacijama i tehnologiji, jačanje institucija povezanih sa trgovinom kao što su carina i tela koja vrše standardizaciju, i unapređenje transportne infrastrukture su elementi trgovačke agende, mada će prioriteti varirati u zavisnosti od okruženja svake zemlje. U mnogim zemljama sa niskim dohotkom prioriteta područja aktivnosti su jačanje institucija kao što su carine, smanjivanje transportnih troškova i osiguranje uslova da se ispune standardi izvoznog marketinga i proizvodnje. U zemljama gde su carine i ostala trgovinska ograničenja još visoki, priritet će biti smanjivanje ograničenja u trgovini. U tabeli 3. se daje ilustracija

bi ukidanje domaće podrške trebalo da prate odgovarajući mehanizmi nadoknade, koji bi mogli da obuhvate dodatnu "pomoć za trgovinu". Tada bi dogovorene reforme bile primenjene postepeno, omogućujući merama da olakšaju prilagođavanje. Mere bi trebalo da obuhvate aktivnosti na području unapređenja funkcionisanja tržišta inputa i faktorskih tržišta, podržavajući napore poljoprivrednih proizvođača da povećaju proizvodnju kao odgovor na povećanje cena (Anderson i Hoekman, 2000). Mere za smanjivanje troškova poljoprivrednih proizvođača su od posebnog značaja. To obuhvata povećanje efikasnosti usluga - finansiranje, osiguranje, transport, uskladištenje, pakovanje, i dr. Neefikasne usluge mogu znatno povećati troškove - kako to pokazuje novije istraživanje transportnih usluga (Fink i Neagu, 2002; Francois i Wooton, 2001). To je posebno značajno ako se ima u vidu da je, saglasno ocenama Svetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda (MMF), trgovina najznačajniji faktor rasta ZUR. Prema procenama Svetske banke, lakši pristup izvoza siromašnih zemalja svetskom tržištu mogao bi da generiše dodatnih 1,5 triliona dolara dohotka u narednih 10 godina, što bi povećalo GDP ovih zemalja za 0,5% (A.Larson, 2002, str.6).

³ Mada je prognozirano da bi Doha runda trebalo da dovede do rasta ukupnog dohotka za 355 mlrd. dolara do 2015. godine zbog dalje liberalizacije, Svetska banka je predvidela da će najveće koristi od dalje liberalizacije imati zemlje Zapadne Evrope (World Bank, 2001).

tivna matrica "tipova" zemalja prema prioritetnim oblastima i aktivnostima. Među zemljama postoje velike razlike. Određivanje prioriteta zahteva analizu svake zemlje pojedinačno. U svim slučajevima postoje dodatne aktivnosti neophodne da bi se ostvarile koristi od reformi koje su povezane sa trgovinskom politikom, posebno na području makroekonomske stabilnosti, u domenu sprečavanja značajnije aprecijacije realnog efektivnog deviznog kursa.

Tabela 3.

Ilustracija mogućih prioriteta u različitim kategorijama zemalja

Kategorije zemalja	Tradicionalna trgovinska politika		Trgovinska politika na granici	
	Politika	Institucije	Politika	Institucije
Nizak dohodak; slabe institucije, visoka budžetska zavisnost od carina	Smanjivanje carinske disperzije, razvoj domaće poreske osnove	Jačanje carinske mreže; slobodne trgovinske zone kao pokretači izvoza	Povećanje efikasnosti transportnih i tranzitnih režima; održavanje konkurentnog realnog deviznog kursa	Jačanje nacionalnih kapaciteta za oblikovanje trgovine i regulatornih politika
Nizak dohodak; jaka uloga države, visoka zaštita, visoki transportni troškovi	Značajno smanjivanje carinskih barijera; smanjivanje carinske disperzije	Smanjivanje broja carinske dokumentacije; privremeni doprinosi carinskoj shemi	Unapređenje konkurentnosti u uslužnoj industriji	Jačanje pravila o standardima i sertifikacionih tela. Efikasna regulacija da bi se postigli socijalni ciljevi
Zemlje u tranziciji	Zadržavanje relativno niskih i jedinstvenih carinskih stopa	Razvoj carinske infrastrukture	Donošene pravnih i regulatornih režima za usluge	Razvoj nacionalnih kapaciteta da se dizajnira ili pojača regulatorna politika
Srednji dohodak, niska prosečna zaštita	Smanjivanje carinskih vrhova	Prihvatanje ex post kontrole da bi se olakšala trgovina	Unapređenje tehnologije i elektronska trgovina	Jača primena prudencione regulacije
Srednji dohodak, visoka zaštita	Smanjivanje proseka i disperzije zaštite	Primena mera za olakšavanje trgovine	Liberalizacija usluga; kraj monopola i razvoj politike konkurentnosti	Formiranje tela za jačanje konkurentnosti

Izvor: Sistematizacija autora.

2.1. Prepreke na granici za zemlje sa niskim dohotkom

U mnogim ZUR je ostvarena značajna liberalizacija⁴. Međutim, tradicionalne trgovinske politike imaju i dalje značajan negativan uticaj na izvoz iz zemalja Južne Azije i Srednjeg Istoka. Prosečne (neponderisane) carinske stope u ovim regionima kreću se u rasponu do 20% ili više, i treba značajno da opadnu da bi dostigle prosek od 10% koji imaju mnoge zemlje u Istočnoj Aziji, Latinskoj Americi, Evropi i Centralnoj Aziji (tabela 4). Carinski prihodi su i dalje značajni za mnoge zemlje sa niskim dohotkom. Dalja reforma nivoa i strukture carina zahteva razvijanje alternativne domaće poreske osnove i napore da se obezbedi da oslanjanje na prihode od carine ne naškodi alokaciji resursa - kretanje u pravcu jednolikosti (Tarr, 2002). U manjem broju zemalja gde se nastavlja sa korišćenjem necarinskih prepreka, tarifikacija će podstaći dodatne prihode. Određivanje raspona carinske strukture i primena ovog sistema - posebno za siromašne - predstavlja važan faktor za dizajniranje i mobilizaciju pomoći reformama na području dalje liberalizacije trgovine.

⁴ Većina ekonomista danas smatra da liberalizacija trgovine deluje pozitivno na privredni rast, posebno na srednji i dug rok (videti, na primer, Sachs i Warner, 1995). Međutim, međuodnos između otvorenosti i rasta je pre svega empirijska stvar - ekonomska teorija ne ukazuje na snažnu vezu između otvorenosti i rasta. U prošloj deceniji su objavljeni brojni empirijski radovi čiji je cilj bio da se ocene efekti trgovinske otvorenosti na privredni rast (videti, Dollar, 1992; Sachs i Warner, 1995; Edwards, 1992, 1998; Ben-David, 1993; Drabek i Laird, 2001). U većini ovih radova je otkriven pozitivan međuodnos između otvorenosti i rasta, posmatrano između zemalja (cross-country analiza). Međutim, empirijska debata o otvorenosti i rastu još uvek nije okončana, pošto, kako to ističu Rodrik i Rodríguez (1999), dobijeni empirijski rezultati nisu imuni na kritike, posebno one koje se odnose na ograničenja korišćenih podataka. Postoje i mišljenja da kratkoročni efekti liberalizacije ne mogu biti pozitivni. U novijim radovima se došlo do zaključka da "pošto otvorenost ka međunarodnoj trgovini (u zemljama sa niskim dohotkom) i ograničene državne intervencije (u svim zemljama) nisu u korelaciji sa rastom" (Mosley, 2000), treba proširiti preporuke MMF za rast, odnosno "otvorenost prema međunarodnoj trgovini, makroekonomsku stabilnost i ograničene državne intervencije u privredi", tako da one obuhvate mere čiji je cilj korekcija unutrašnjih neusklađenosti u raspodeli dohotka i na tržištu kapitala. Treba istaći da je Čile u 1990-tim godinama prihvatio socijalno orjentisane programe u zdravstvu i obrazovanju, a da to nije ugrozilo stopu realnog rasta privrede od 9% godišnje, sve do brazilske krize u 1998. godini (WTO, 2001). Mnogi istraživači ne odbijaju tezu da liberalizacija trgovine deluje blagotvorno na duži rok, ali smatraju da rezultati takode ističu značaj rukovođenja (videti, na primer, Rodrik, 2001). U novijim istraživanjima (zasnovanim na novim podacima), uz primenu modela opšte ravnoteže (Computable General Equilibrium - CGE) se došlo do procene da bi smanjivanje carinskih stopa u trgovini poljoprivrednim proizvodima za 50% dovelo do porasta svetskog blagostanja za oko 20 mlrd. dolara. Dakle, svi svetski regioni bi ostvarili dobiti od liberalizacije trgovine poljoprivrednim proizvodima. Sem toga, ukidanje carina bi unapredilo alokaciju resursa znatno više nego u slučaju ukidanja izvoznih subvencija (L.Cernat, S.Laird i A.Turrini, 2002, str. 9). Za stepen liberalizacije trgovine zemalja članica GATT-a, kao i mere trgovinske politike, videti A.K.Rose (2002).

Tabela 4.

Prosečne neponderisane carinske stope po regionima

- u %

Region	1978-80	1981-85	1986-90	1991-95	1996-99
Afrika	38,2	29,3	26,9	22,3	17,8
Istočna Azija	23,5	26,9	20,7	14,6	10,4
Latinska Amerika	28,1	26,4	24,1	13,9	11,1
MENA (ex-OPEC)*	29,6	24,6	24,1	22,9	19,3
Južna Azija	-	71,9	69,8	38,9	30,7
Evropa/Centralna Azija	12,0	21,6	14,9	8,1	10,1
Industrijske zemlje	11,9	8,9	8,2	6,8	6,1

* MENA - zemlje Bliskog Istoka i Severne Afrike (Middle East and North Africa - MENA)

Izvor: WTO (2002).

“Program granice” u mnogim zemljama sa niskim dohotkom više je povezan sa institucionalnim pitanjima nego sa trgovinskom politikom. Mada su necarinske prepreke znatno smanjene u mnogim zemljama (sa izuzetkom Južne Azije) - glavne rezultate videti u tabeli 5 - neefikasnost javne uprave često predstavlja prepreku za trgovinu. Carinske dozvole i transakcioni troškovi povezani sa logistikom mogu biti glavna prepreka za investicije u sektor dobara kojima se trguje, posebno u aktivnosti koje pokazuju vremensku osetljivost, ili u slučajevima kada je važno biti integrisan u globalnu proizvodnu mrežu. Izvoznici moraju obezbediti uvozne inpute po svetskim cenama da bi bili konkurentni. U zemljama gde carine i dalje služe za skupljanje prihoda, ovo zahteva dobro funkcionisanje carinskih režima koji vrše povraćaj naplaćenih poreza na uvozne inpute, ili, što je bolje, carinski režimi dozvoljavaju izvoznicima da uvoze sirovine ne plaćajući carinu (tzv. privremena saglasnost). Mnoge zemlje sa niskim dohotkom nemaju dobro razvijen sistem povraćaja, što deluje destimulativno na izvoz.

Tabela 5.

Učestalost glavnih necarinskih mera u ZUR u periodu 1989-1998. godine

Zemlja	1989-94	1995-98
	%	%
Istočna Azija i Pacifik (7)	30,1	16,3
Latinska Amerika i Karibi (13)	18,3	8,0
Srednji Istok i Severna Afrika (4)	43,8	16,6
Južna Azija (4)	57,0	58,3
Sub-Saharska Afrika (12)	26,0	10,4

Napomena: U zagradama se daje broj zemalja po regionima za koje se raspolaze podacima.

Izvor: WTO (2002).

2.2. Aktivnosti u pozadini trgovinske agende

Zadovoljavajuće pravno i regulatorno okruženje je neophodno da bi liberalizacija trgovine predstavljala motornu snagu rasta. Kao što je već istaknuto, ovo zadire znatno dublje u odnosu na politiku povezanu sa trgovinom. Elementi koji leže u osnovi "trgovačke agende", a koji utiču na investicionu klimu, obuhvataju politike i institucije koje podržavaju učešće domaćih preduzeća na međunarodnim tržištima i mere koje jačaju konkurentnost preduzeća, obezbeđujući pristup važnim uslužnim inputima - kako javnim tako i privatnim⁵.

Ključne oblasti u mnogim zemljama sa niskim dohotkom su proizvodni standardi i usluge. U tekućem globalnom trgovinskom okruženju potrebno je da se izvrši modernizacija sistema standarda, uključujući institucije i infrastrukturu za sertifikaciju i ocenjivanje njihove usklađenosti. Ispunjavanje međunarodnih standarda kvaliteta, zdravstvenih i sigurnosnih standarda, predstavlja sve značajniji preduslov za takmičenje na međunarodnim tržištima, a ujedno je postalo ograničavajući faktor za mnoge izvoznike iz najmanje razvijenih zemalja da potpunije iskoriste preferencijalne pristupe tržištima IRZ. Mnoge zemlje sa niskim dohotkom nisu opremljene na zadovoljavajući način kako bi se suočile za sve oštrijim proizvodnim standardima i zahtevima označavanja proizvoda, što zahteva velike investicije (Henson i ostali, 2001; Wilson, 2002).

Raspoloživost visoko kvalitetnih usluga, po niskoj ceni, predstavlja glavnu odrednicu konkurentnosti domaćih preduzeća. Potreban je efikasan, diversifikovan i dobro regulisan finansijski sektor koji bi osigurao potrebna investiciona sredstva i omogućio alokaciju resursa tamo gde će oni odbaciti najveće prinoše. Telekomunikacije su veoma značajne i kao input i kao sredstvo za širenje znanja. Transportni troškovi su glavna determinanta konkurentnosti - troškovi međunarodnog transporta često su veći od primenjenih carinskih stopa na izvoznim tržištima, a transportni troškovi unutar zemlje mogu biti veći od međunarodnih troškova (Fink, Mattoo i Neagu, 2000). Istraživanja su pokazala da mere čiji je cilj smanjivanje troškova usluga koje olakšavaju trgovinu, mogu imati šire ekonomske koristi nego liberalizacija robne trgovine (Deardorff, 2001; Stern, 2002), a ujedno mogu biti preduslov za veće koristi od liberalizacije.

Inicijative koje jačaju privatne i javne institucije koje podržavaju izvoz - pristup kreditima, modernizacija sistema ocenjivanja usklađenosti proizvodnih standarda - i koje smanjuju troškove glavnih inputa (transport, telekom, osiguranje, finansiranje i dr.) trebalo bi sprovoditi u okviru globalnog nacionalnog strateškog okvira koji pokazuje gde se najviše isplate reforme i investicije. Neophodna je pažljiva analiza politike da bi se utvrdili prioriteti i opcije reforme. U

⁵ Sem trgovinskih prepreka, ostale troškovi trgovine, kao što su troškovi komunikacija i transporta, treba obuhvatiti ovom rundom pregovora. Ovi troškovi mogu biti izuzetno visoki za ZUR, što sprečava njihovu uspešnu integraciju na svetska tržišta (M. Busse, 2002).

mnogim slučajevima su potrebne reforme za jačanje konkurentnosti, jer veća konkurencija doprinosi smanjivanju cena i povećava raznovrsnost proizvoda i usluga. "Agenda konkurencije" je često kompleksna i obuhvata brojne instrumente politike od liberalizacije trgovine i otklanjanja prepreka za ulazak na tržište posredstvom regulacije koja podstiče konkurenciju, do sprovođenja zakona o konkurenciji.

Bez obzira na prioritete, u svim zemljama postoji potreba za sprovođenjem komplementarne makroekonomske, obrazovne, zdravstvene i tehnološke politike. Razdvajanje trgovinske i razvojne agende je prilično teško, ako ne i nemoguće. Glavno je, kako to ističe Finger (2001), da se trgovina integriše u nacionalnu razvojnu strategiju. Samo tada je moguće preduzimati odgovarajuću strategiju prema STO⁶.

3. Čime se bavi STO?

STO može imati važnu ulogu u unapređenju razvoja kroz smanjivanje trgovinskih ograničenja, pomažući vladama da formulišu dobru trgovinsku politiku, poboljšavajući značaj pravila, uz pomoć na području otklanjanja ograničenja sa kojima se suočavaju siromašni članovi. Članice STO mogu olakšati pristup tržištu i osigurati pravila trgovine koja podstiču razvojne perspektive siromašnih zemalja.

3.1. *Pristup tržištu za robu i usluge*

Brojna istraživanja ukazuju na potrebu dalje liberalizacije pristupa tržištu⁷. Ocenjuje se da će dalja liberalizacija značajno povećati realne dohotke i smanjiti

⁶ Ovaj momenat je posebno značajan za zemlje kandidate za članstvo u STO, koje bi svoju strategiju pregovora za ulazak u STO trebalo da zasnivaju na nacionalnoj razvojnoj strategiji. Dakle, i SR Jugoslavija, kao kandidat za članstvo u STO, treba da sledi svoju razvojnu strategiju (ako je ima) u pregovorima sa STO.

⁷ Pristup tržištu je zapravo mogućnost inostranih dobavljača robe i usluga da prodaju na datom tržištu. Za potrebe pregovora o pristupu tržištu u okviru STO, proizvodi kojima se trguje podeljeni su u četiri grupe: poljoprivredni proizvodi, tekstil i odeća, industrijski proizvodi i usluge. Pošto se na svaku grupu proizvoda primenjuje set različitih multilateralnih pravila, mogu se navesti glavne prepreke za pristup tržištu. To su: (1) uvozne carine i ostale, na ceni zasnovane, granične mere - za neke proizvode se ograničava pristup tržištu pomoću uvoznih dažbina, carinskih kvota i ostalih dažbina na granici; (2) necarinske mere na granici - u ove mere spadaju kvantitativna ograničenja (uvozne kvote, direktne zabrane, zahtevi domaćeg sadržaja proizvodnje, uvozne dozvole); neočekivane mere (antidamping, kontramere, zaštita tržišta); tehničke prepreke u trgovini (regulativa, standardi, procedure testiranja i sertifikacije); sanitarne i fitosanitarne mere (hrana, zdravlje ljudi, životinja i biljaka, bezbednost); (3) mere domaće politike - državne mere koje mogu ograničiti pristup tržištu ako se ne primenjuju ujednačeno na domaće i uvozne proizvode i usluge. To su: porezi, konkurencija, krediti i investiciona politika; kontrola cena, fiskalni podsticaji i, posebno, izvozne subvencije i domaća podrška (IMF i World Bank, 2002).

siromaštvo u ZUR (Finger i Schuknecht, 2001; Hertel, 2000; Oxfam, 2002; World Bank, 2001). Značaj pregovora u okviru STO će biti utoliko veći ukoliko se nastavi sa smanjivanjem trgovinskih prepreka u ZUR i IRZ, ukoliko se otklone carinski vrhovi i carinska eskalacija, zatim ako se ukinu proizvodne i izvozne subvencije i zamene merama koja slabije deluju na skretanje trgovine. Potrošači i poreski obveznici u zemljama koje preduzimaju reforme će imati najveće koristi od ovih aktivnosti, koje će, ujedno, nadilaziti gubitke koje će imati pogođene industrijske grane i radnici zaposleni u njima.

Tekuća zaštita u zemljama OECD nameće troškove zemljama u razvoju koji prelaze iznos zvanične ekonomske pomoći (oko 45 mlrd. dolara godišnje). Procenjeno je da koristi koje imaju ZUR zbog ukidanja zaštite sopstvenog tržišta prelaze iznos od 60 mlrd. dolara. Opšta zaštita u trgovini industrijskim proizvodima prouzrokuje troškove u svetskoj privredi od preko 250 mlrd. dolara (Hertel i Martin, 2000). Ukoliko se posmatraju tekuća ograničenja u trgovini uslugama, podaci o troškovima lako se mogu duplirati (Stern, 2002). Ako se uzmu u obzir i hladni efekti instrumenata zavisne zaštite (antidamping, zaštita tržišta) i efekti otklanjanja suvišne zaštite na granici na rast dohotka, jasno je da su koristi od smanjivanja prepreka za pristup tržištu izuzetno visoke.

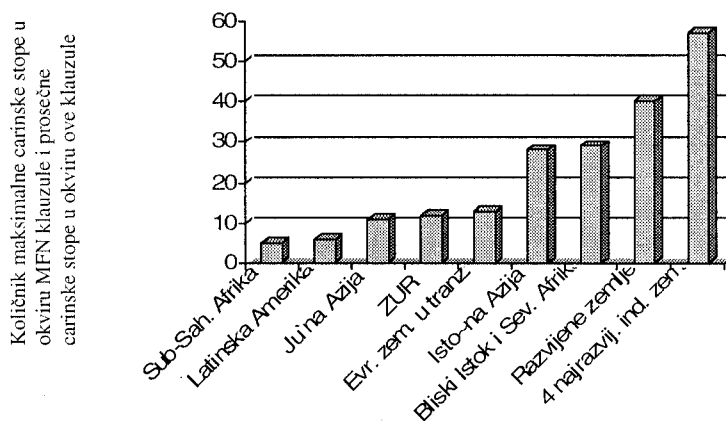
Mada su carinske stope u okviru klauzule najpovoljnije nacije (most-favored-nation - MFN) u četiri najrazvijenija regiona (Quad - Kanada, EU, Japan i SAD) smanjene na oko 5%, carinske stope za neke proizvode i dalje su preko 100%. Ovakvi carinski vrhovi često se odnose na proizvode za čiji izvoz su zainteresovane ZUR. Oni obuhvataju glavne poljoprivredne proizvode kao što su šećer, žitne kaše i riba; duvan i neka alkoholna pića; voće i povrće; industrijsku preradu hrane sa visokim sadržajem šećera, odeću i obuću. UR je ustvari povećala carinsku disperziju, jer je tarifikacija necarinskih mera u poljoprivredi dovela do uvođenja visokih dažbina za poljoprivredne proizvode, čiji je uvoz ranije bio ograničen kvotama. Zbog toga carinske stope koje su i do tri puta veće od prosečnih carinskih stopa u okviru MFN klauzule, nisu neuobičajene u spomenutim najrazvijenijim industrijskim zemljama. Preko 30% izvoza najmanje razvijenih zemalja i preko 15% izvoza svih ZUR potencijalno podleže carinskim stopama koje su iznad 15% u razvijenim zemljama (Hoekman, Ng i Olarreaga, 2002).

Carinski vrhovi postoje i u carinskih shemama ZUR, što nepovoljno utiče na trgovinu Jug-Jug. Bangladeš, Kostarika, Egipat, Indija, Meksiko, Maroko, Pakistan, Poljska, Ukrajina i Zimbabve (među ostalima) imaju carinske stope koje za neke proizvode prelaze 200%. Međutim, u proseku, carinski vrhovi (u odnosu na prosečan nivo zaštite) su veći u zemljama OECD (gde su najveće carinske stope i do 40 puta veće od prosečnih, dok ovaj raspon u ZUR iznosi 12 puta). Za spomenute najrazvijenije zemlje ovaj raskorak iznosi 55 puta. Na drugom kraju ovog spektra nalaze se zemlje Sub-Saharske Afrike gde posmatrani raspon iznosi oko 5 puta, pokazujući pojednostavljenu strukturu zaštite (grafikon 1.).

Sem toga, carinska struktura razvijenih zemalja pokazuje značajnu carinsku eskalaciju, tako da je otežan pristup tržištu za proizvode viših faza prerade (koji sadrže veću dodatnu vrednost). Na primer, poljoprivredni proizvodi viših faza industrijske prerade imaju dvostruko više carinske stope nego proizvodi prve faze prerade u EU i Japanu, upoređeno sa prosečnim carinskim stopama u okviru MFN klauzule za finalne proizvode od 24 i 65%, posmatrano respektivno. U Kanadi je ovaj odnos čak i veći: carinske stope na industrijski prerađene proizvode hrane su 12 puta veće od carinskih stopa za prvu fazu prerade (carinska stopa u okviru MFN klauzule na proizvode potpune prerade je 42%)(Hoekman, Ng i Olarreaga, 2001)⁸. Trgovinski preferencijali za ZUR su ograničeni za stavke sa carinskim vrhovima, u koje po definiciji spadaju "osetljivi" proizvodi na koje se često i ne odnose ovi preferencijali, ili na koje se primenjuju određena kvantitativna ograničenja.

Grafikon 1.

Prekomerna carinska zaštita između zemalja članica STO

Izvor: Hoekman i Olarreaga (2002).

Tako reći, za mnoge proizvode koje izvoze zemlje sa niskim dohotkom, carine u zemljama sa visokim dohotkom su jednake nuli zbog opšte sheme preferencijala, inicijative EU "sve sem oružja" (Everything But Arms - EBA) i SAD "Akta o

⁸ Nivoi plafoniranih carinskih stopa značajno variraju po pojedinim kategorijama industrijskih proizvoda. Ove stope su najveće za tekstil i odeću, kako za razvijene zemlje tako i za ZUR: Velika četvorka zemalja (Quad) je imala posturugvajski prosek od 9%, a razvijene zemlje kao grupacija 12%; ZUR i zemlje i tranziciji su za ove proizvode imale prosečnu carinsku stopu od 29%. Na sličnom nivou su plafonirane i carinske stope za kožu, gumu, obuću i proizvode od kože (9% za Quad zemlje, 10% za razvijene zemlje, 27% za ZUR) (WTO, 2002).

afričkom rastu i prilikama"⁹. Zemlje koje žele da koriste preferencijalni pristup tržištu moraju ispuniti uslove da bi imale bescarinski pristup, među kojima je posebno značajno pravilo porekla proizvoda. Ovo je glavni činilac koji smanjuje vrednost preferencijala. Brenton i Manchin (2002) pokazuju da su pravila porekla EU prilično restriktivna tako da utiču na to da se između 35 i 45% izvoza odeće iz Centralne i Istočne Evrope - koji u principu ima potpuno bescarinski pristup tržištu EU - izvozi u EU u okviru specijalnih carinskih režima (tzv. doradni poslovi). To im omogućuje da izbegnu dokazivanje da su ispunjena pravila porekla, jer se režim primenjuje na proizvode koji koriste inpute iz EU.

Slabe strane preferencijalne trgovine su dobro poznate: na mnoge od njih je ukazao Finger znatno pre uvođenja Opšte sheme preferencijala, odnosno pre inicijativa za stvaranje novog međunarodnog ekonomskog poretka (Finger i Kreinin, 1976). One leže u neizvesnosti, zatim u mogućnosti jednostranih promena ili čak odustajanja, što može prouzrokovati ozbiljna skretanja trgovine. Na slične probleme se nailazi i kod preferencijalnih trgovinskih sporazuma (Winters, 2001). Zemlje sa lošijim tretmanom - one koje ne uživaju klauzulu opšte sheme preferencijala, odnosno one koje su osigurale manje povoljan tretman u odnosu na konkurente (uključujući i partnere u zoni slobodne trgovine) - su podstaknute na dalje smanjivanje margine diskriminacije, kako bi povećale opšte blagostanje koje prati preferencijalnu trgovinu.

Mere koje se odnose na pristup tržištu obuhvataju i vezanu zaštitu (antidamping i sigurnost)¹⁰, uklanjanje ograničenja u trgovini uslugama, ukidanje izvoznih subvencija i suvišnih troškova u vezi sa standardizacijom proizvoda. Kao što to ističu Finger, Ng i Wangchuk (2001), ne samo da ZUR često koriste antidamping, već su u odnosu na dolar vrednosti uvoza, najintenzivniji korisnici ove mere (videti tabelu 6). Na području trgovine uslugama postoji povećani spisak zahteva za poboljšanje pristupa tržištu, posebno za strane direktne investicije i međugraničnu trgovinu, gde je postignut skroman napredak u STO (Mattoo, 2001)¹¹.

⁹ Mada samo inicijativa EU uklanja carine na sve carinske pozicije to za manje razvijene ZUR sa dugim prelaznim periodima za tri kritična proizvoda - banana, pirinač i šećer. Većina preferencijalnih shema ne obuhvata proizvode za čiji izvoz su zainteresovane zemlje korisnice sheme, ili ovi proizvodi i dalje imaju restriktivan tretman.

¹⁰ Bloningen i Prusa (2001) su izložili obuhvatan pregled literature o antidampingu. Za pregled antidampinga iz ugla STO videti J.H.Park (2001).

¹¹ Walmsley i Winters (2002) ocenjuju da bi opšti efekti trenutnog ulaska usluga kvalifikovane i nekvalifikovane radne snage na tržište, u obimu od 3% od tekuće zaposlenih u zemaljama OECD, bili za 1 ½ puta veći od koristi koje nastaju zbog liberalizacije robne trgovine.

Tabela 6.

Antidamping inicijative po dolaru uvoza u periodu 1995-1999. godine

Zemlja	Prema svim zemljama	
	Broj antidamping inicijativa	Inicijative po dolaru uvoza Indeks (SAD=100)
Argentina	89	2125
Južna Afrika	89	2014
Peru	21	1634
Indija	83	1382
Novi Zeland	28	1292
Venecuela	22	1174
Australija	89	941
Kolumbija	15	659
Brazil	56	596
Izrael	19	418
Čile	10	376
Indonezija	20	330
Meksiko	46	290
Turska	14	204
Koreja	37	185
Kanada	50	172
Evropska unija	160	130
SAD	136	100
<i>Malezija</i>	11	97

Napomena: Broj slučajeva po dolaru uvoza predstavljen je kao indeks. Pošto su SAD zemlja koja se najčešće povezuje sa antidampingom, u tabeli je uzet indeks antidamping slučajeva po dolaru uvoza kao 100 za SAD, a ostale vrednosti su izvedene iz ovog indeksa.

Izvor: Finger, Ng i Wangchuk (2001).

3.2. Domaća regulatorna pravila

Jedinstven pristup u okviru UR doveo je do uključivanja regulatornih pravila iz raznih oblasti u STO. To je bila kulminacija procesa koji je započeo u Tokijskoj rundi (1973-1979). Polazeći od postignutih sporazuma o modalitetima pregovora, predviđeno je da u 2003.g. otpočnu razgovori o zakonu o konkurentnosti, politici SDI, transparentnosti javnih nabavki i trgovinskim olakšicama. Dakle, može se očekivati širenje STO na oblasti kao što je politika zaštite okoline. Ove teme su dobile značajno mesto u STO zato što je liberalizacija instrumenata tradicionalne trgovinske politike otkrila razlike u nacionalnim regulatornim režimima. Inicijative za dublju integraciju na multilateralnom nivou rangiraju se od koordinacije nacionalne ekonomske politike do harmonizacije regulatornih režima. Ponekad se

smatralo da je takva harmonizacija neophodna da bi se obezbedila “fer trgovina”, odnosno da bi se osigurao ujednačen tretman inostranih i domaćih preduzeća¹².

Posmatrano iz razvojne perspektive, glavno pitanje je da se odredi da li je racionalno ići u dublju integraciju, i ako jeste, da li je STO odgovarajuća institucija za to? Glavni kriterijum u ovom kontekstu je da se odredi da li se posmatrana regulatorna politika koristi, ili se može koristiti, da se ograniči pristup tržištu. Dakle, tradicionalni kriterijum STO za uključivanje u agendu je: da li je dotična mera povezana sa trgovinskom politikom, odnosno da li ona ometa pristup tržištu ili ometa konkurenciju na trećem tržištu. Regulatorne mere mogu biti zamena za otvorene prepreke (na primer, standardi proizvoda, regulisanje povezanih cena u telekomima, standardi bezbednosti prevoza, pomorski pristupi lukama i aerodromima, i dr.). U principu, multilateralna pravila o sprečavanju protekcionističkih zloupotreba takvih regulatornih standarda mogu biti garancija da se osigura pristup tržištu. Takva pravila mogu dovesti do recipročnih koristi slično liberalizaciji tradicionalne trgovine: pojačana utakmica domaćih tržišta i poboljšanje pristupa inostranim tržištima (regulatorne prepreke na tržištima razvijenih zemalja mogu imati značajne posledice na izvoz iz ZUR). Izazov je da se osigura da pravila ne ograničavaju sposobnost zemlje da postigne svoje regulatorne ciljeve, odnosno da se napravi razlika između legitimne regulacije i protekcionističkih zloupotreba. U teoriji se može primeniti nepristrasan “test potrebe” da bi se to postiglo, odnosno na ovaj način se može utvrditi da li je potrebna posebna politika da bi se postigli određeni ciljevi (Mattoo i Subramanian, 1998). Međutim, u praksi je teško postići da ovo bude obavezujuće, a da se pri tom ne pojave parnice, odnosno nametanje ponašanja od strane spoljnog subjekta, kao što su STO paneli. Zbog toga određen stepen ograničene harmonizacije izgleda neizbežan. Posmatrano u praksi, ako se agenda regulacije odnosi na uslužnu industriju i ako je regulacija povezana sa pristupom tržištu, ova oblast treba da se razmotri u kontekstu Opšteg sporazuma o trgovini uslugama (General Agreement on Trade in Services - GATS). Akcenat bi trebalo staviti na regulatorne mere gde je veza sa otvorenim preprekama (pristupa tržištu) očigledno prekinuta. Tamo gde to nije slučaj ili tamo gde postoji veoma asimetrična agenda pristupa tržištu (na primer, intelektualna svojina), harmonizacija često uopšte neće biti poželjna, i može se postaviti pitanje opravdanosti uključivanja ove oblasti u STO.

¹² Reformisanje diskriminativnih tehničkih prepreka, posebno iz ugla njihovog rastućeg korišćenja kao instrumenta trgovinske politike, trebalo bi da poveća efikasnost i obim trgovine (K.E.Maskus i ostali, 2002). Međutim, trgovinska liberalizacija lako može da ima negativne rezultate ako institucije, zakoni i politika za koje se podrazumeva da se nalaze u pozadini ovog ekonomskog modela ne postoje ili nisu adekvatni (K.C.Hjort, 2002). Dakle, istraživanja sugerišu da treba biti oprezan prilikom ocenjivanja razvojnog značaja i troškova širenja STO na regulatornu sferu (Hertel, Hoekman i Martin, 2002)

Posmatrano iz razvojne perspektive, postoje najmanje dva dodatna ugla razmatranja. Često se ističe da je glavni zadatak međunarodnih sporazuma da otklone ograničenja politike u domaćoj privredi, koja sprečavaju primenu mera za poboljšanje opšteg blagostanja. Prema tome, može se postaviti pitanje da li predložena regulatorna pravila imaju smisla, posmatrano iz nacionalnog ugla, na planu utvrđivanja prioriteta, čak i ako ne postoje eksternalije ili uslovi za pristup tržištu. Drugo pitanje je da li postoje opšte koristi ako se u pregovore uključe oblasti koje se ne smatraju prioritetima, zbog očekivanih koristi na drugim područjima. Odnosno, da li ima smisla da se sprovodi povezana strategija? Da bi se odgovorilo na ova pitanja potrebno je da se napravi analiza mogućih posledica ovih mera.

Konceptualno posmatrano, oba pitanja su pun pogodak. Međutim, u praksi je veoma teško da se na njih odgovori, pa je potrebno aktivno angažovanje nacionalnih subjekata i proučavanje široke politike. Oba pitanja pogađaju srce problema sa kojima se suočavaju ZUR u razvojnoj agendni Dohe: kako angažovati birače kod kuće i u inostranstvu da podrže liberalizaciju pristupa tržištu i prihvate određena pravila STO. Sa ovim u vezi je i pitanje kako da se napravi scenario velikih društvenih koristi - šta se može i šta bi trebalo ponuditi u kontekstu razgovora u STO da bi se postigli željeni rezultati? Da bi se izračunale neto nacionalne koristi paketa mera potrebno je da se uzmu u obzir gubici gubitnika, dobici dobitnika, kao i potreba (i troškovi) za uspostavljanje kompenzacionog mehanizma. Koristi će zavisiti od efekata reformi u paketu i od važnosti paketa za trgovinske partnere. Oni će utvrditi mogućnost usluge za uslugu na području ustupaka trgovinskog partnera u domenu pristupa tržištu. To će zavisiti od stepena zainteresovanosti i (lobirajuće) moći zainteresovanih grupa (Leidy i Hoekman, 1993).

Često su isticali argumenti da domaće regulatorne mere koje su predložene za uključivanje u agendu STO nisu prioriteti za zemlje sa niskim dohotkom (na primer, Winters, 2002; Hilary i ostali, 2002). Takođe se ukazuje da iskustva u primeni sporazuma UR ističu da STO mora da promeni svoj modus operandi kada se dođe na teren pregovora i primene regulatornih pravila koja zahtevaju da siromašne zemlje izvrše velike investicije u realne resurse (Hoekman, 2002). Sem toga, retki administrativni i politiekonomski resursi u mnogim zemljama sa niskim dohotkom ukazuju na to da postoje značajni oportunitetni troškovi povezani sa širenjem pregovaračke agende (pošto će političari svoja razmišljanja možda udaljiti od pitanja koja su važna za privredu) (Winters, 2002).

Međutim, potrebno je uzeti u obzir i drugu vrstu oportunitetnog troška. Finger-ova istraživanja jasno su pokazala da trgovačka dinamika koja pokreće STO zahteva od ZUR da iznesu na sto koncesije ukoliko žele da podstaknu partnere da liberalizuju politički osetljive sektore. Važno je da ono što se ponudi bude u nacionalnom interesu. Izgleda da na trpezi za "trgovinu" u okviru agende za pristup tržištu ima dovoljno materijala, posebno kada se ima u vidu šta ZUR moraju da ponude na području usluga. Međutim, to ne mora da se i desi. Uprkos

pozivu da se ozbiljno pristupi razvoju, političke realnosti mogu nametnuti angažovanje u oblastima koje nisu prioriteti. Ako se to desi, moglo bi se dokazivati da bi svako pravilo u odgovarajućoj oblasti moglo povoljno delovati na razvoj (Hoekman, 2002). Dakle, dobiti u jednoj oblasti (pristup tržištu) u zamenu za sporazume u drugoj oblasti koji bi za posledicu imali gubitak bogatstva, nisu prihvatljivi.

Da bi odlučile kako da postupe, ZUR moraju biti sposobne da definišu i analiziraju pregovaračku poziciju iz ugla nacionalnih razvojnih ciljeva. Zainteresovane grupe moraju znati na koji način mogu biti pogođene i treba da imaju direktan kontakt sa svojim "pregovaračima" tokom pregovora (dakle, moraju biti zastupljene na odgovarajući način). U nekim oblastima nema odgovarajućeg razumevanja šta predstavlja razvojni interes. Kako je Finger isticao u vezi sa UR, siromašne zemlje moraju pokušati da stvore režime intelektualne svojine koji će uključiti tradicionalna znanja u pregovaračku aktivu. Ove zemlje takođe nisu utvrdile svoje alternativne opcije kako bi unapredile i ojačale nacionalne proizvodne, zdravstvene i sigurnosne standarde, odnosno kako bi regulisale uslužni sektor na koji tržište može nepovoljno da deluje. Isto se može reći i za područja kao što su zakon o konkurenciji i trgovinskim olakšicama.

4. Razvojni reperi, središte pregovora i pregovarački modaliteti

Ciljevi i ključne tačke pregovora mogu povećati verovatnoću da pravila STO i pregovarački rezultati podrže razvoj. Finger se u svojim brojnim radovima koncentriše na analizu rezultata pregovora u okviru GATT/WTO i njihov uticaj na nacionalnu trgovinsku politiku¹³. Takođe se može spomenuti i angažovanje Svetske banke u 1980-tim godinama kada je, pod njenim rukovodstvom, učinjen pokušaj da se kvantifikuje obim i učestalost necarinskih prepreka (Nogues, Olechowski i Winters, 1986). Ovi podaci su od velikog značaja za prikupljanje sredstava za sprovođenje reformi i njihovo nadgledanje.

Opšti pokazatelji uspeha u sprovođenju Razvojne agende Dohe u praksi mogu se uočiti na sledećim područjima: (1) identifikovanje nacionalnih prioriteta, odnosno područja gde postoje visoki prinosi na investicije; (2) značajno poboljšanje pristupa tržištu, i (3) efikasnija "pomoć trgovini". Postizanje ovih rezultata zahteva od ZUR da osiguraju podršku za ove reforme u zemljama OECD i kod kuće. Utvrđivanje repera u pogledu onoga što se naziva Pareto-poboljšanje iz razvojne perspektive i pregovaračkih modaliteta da se oni postignu, može pomoći da se razvojna agenda Dohe realizuje u praksi.

¹³ Treba istaći sledeće radove: Finger, 1974; 1976a; Finger i Schuler, 2000; Finger, Ingco i Reincke, 1996; Finger, Ng i Wangchuk, 2002.

4.1. Reperi za pristup tržištu i formule

Eliminisanje carinskih vrhova ima visok prioritet u agendi STO zato što ima disproporcionalne efekte na izvoz ZUR (proizvodi na koje se odnose ovi vrhovi čine 15-30% ukupnog izvoza zemalja sa niskim dohotkom u SAD, EU, Japan i Kanadu). Reper u ovom slučaju može da bude količnik maksimalnih i prosečnih carinskih stopa zemalja koje su članice STO. Ako pretpostavimo da ovaj koeficijent za većinu ZUR ima vrednost pet - na primer, Sub-Saharska Afrika i Latinska Amerika - u poređenju sa prosekom 40 u zemljama OECD (videti glavu 2.) - reper treba da bude manji od pet (na primer tri). Smanjivanje carinskih vrhova imalo bi direktne pozitivne efekte za ZUR u pogledu pristupa tržištu, dok bi smanjivanje disperzije efektivne zaštite kod članica STO povećalo efikasnost ovog pristupa. To bi, ujedno, donelo i indirektne koristi. Pretpostavimo da reper takođe podrazumeva smanjivanje prosečnog nivoa carina - recimo za 50%, kao u Kenedijevoj rundi. Zatim, pošto prosečne carine opadaju, maksimalne carine bi takođe morale da opadaju, obezbeđujući indirektno dodatne koristi zemljama sa ograničenim mogućnostima (tržišna snaga) da pregovaraju o smanjivanju carinskih stopa za njihov izvoz, kroz pregovore po metodi zahtev-ustupaka (Hoekman i Olarreaga, 2002). Ovo je glavna prednost prego-varačkog procesa zasnovanog na formuli¹⁴.

Korišćenje formule za smanjivanje carina, kao što je gore navedeno, može predstavljati efikasno sredstvo za pomeranje u pravcu veće ujednačenosti nacionalnih stopa zaštite, što je veoma poželjno posmatrano iz razvojne perspektive (Tarr, 2002). Formule nisu korišćene u UR, sem u kontekstu takozvanih pregovora nula za nulu, gde je cilj bio da se carinske stope za neke proizvode svedu na nulu, pod pretpostavkom da se dovoljan broj članica STO složi sa tim¹⁵, i u poljoprivredi, gde je cilj bio da se carinske stope u proseku smanje za 36%, uz minimalno smanjenje od 15%. UR je ukazala na potrebu opreznog formulisanja ciljeva smanjivanja carinskih stopa - 36% prosečnog smanjenja se razlikuje od 36%-nog smanjivanja proseka¹⁶. Pristup zasnovan na modelu zahtev-ponuda pomaže u liberalizaciji trgovine, ali može povećati varijabilnost zaštite. Formula za smanjivanje disperzije zaštite i veće smanjivanje viših carinskih stopa u odnosu na niže, korišćena je u Tokijskoj rundi (1973-79), kao i u ranijim

¹⁴ Kao što je prvo istakao Finger (1974, 1976a), pregovori o koncesijama koje su nudile zemlje jedna drugoj uglavnom su se odnosili na stavke gde su zemlje bile "glavni" isporučioци, odnosno tamo gde je postojao visok stepen internacionalizacije koristi, mereno preko volumena trgovine. Finger je takođe utvrdio da je bilans koncesija u UR u korist zemalja sa visokim dohotkom (Finger, Ingco i Reincke, 1996; Finger i Nogues, 2001).

¹⁵ Važan primer za to je Sporazum o informacionoj tehnologiji (videti Hoekman i Kostecki, 2001).

¹⁶ Kako ističu Francois i Martin (2002b), ovo se može postići velikim procentualnim smanjenjem prilično niskih carinskih stopa, čime se omogućuje da visoke carinske stope ne budu potpuno ukinute.

rundama. Iskustva u primeni ove formule pokazuju da je reč o vrednoj tehnici, ali da rezultat bitno zavisi od broja izuzetaka koje su zahtevale zemlje (Baldwin i Clarke, 1988). Da bi se postigla ujednačenija zaštita kao i smanjivanje prosečnih carinskih stopa u okviru MFN, izuzeci se moraju svesti na minimum. Monitoring i kvantifikacija posledica predloženih izuzetaka predstavlja važan zadatak za istraživače nacionalne politike.

Glavno pitanje za ZUR je da osiguraju "kredit" za autonomnu liberalizaciju. Raniji naponi da se obezbedi ovaj kredit nisu uspeali zbog toga što su se pregovori koncentrisali na plafoniranje carinskih stopa, pa su ZUR plafonirale samo nekoliko carinskih stopa (kao posledica strategije nereciprocity koja je predstavljala oslonac statusa specijalnog i diferenciranog tretmana) (Michalopoulos, 2001). Zaokret ka punom učešću ZUR podrazumeva da one imaju mogućnost da ponude dosta na području plafoniranja, nakon jednostrane liberalizacije, koja se, u osnovi, zasniva na razlici između primenjenih stopa i znatno većih plafoniranih maksimalnih carinskih stopa. Problem sa kojim se suočavaju ZUR je da uprkos argumentima da ima smisla maksimiranje carinskih stopa na nivoima koji su iznad primenjenih carinskih stopa (videti Francois i Martin, 2002a), u praksi pregovarači nisu voljni da "plate" mnogo za takvo plafoniranje¹⁷. Umesto toga, oni radije teže smanjivanju primenjenih stopa.

Dakle, postoji izazov da se dizajnira mehanizam koji povećava trgovačku vrednost plafoniranja u kontekstu pregovora u STO. Jedan od načina da se to postigne je da se ovo uključi u formulu korišćenu za pregovaranje i reper koji je korišćen da se ocene rezultati. Ako pretpostavimo da su zemlje OECD već plafonirale većinu svojih carinskih pozicija na nivou primenjenih carinskih stopa, svaka formula koja daje ponder kako za dodatno plafoniranje (porast količnika između broja plafoniranih i neplafoniranih carinskih pozicija) tako i za smanjivanje apsolutnih razlika između plafoniranih i primenjenih stopa, automatski će dati kredit zemljama u razvoju na planu dostizanja dogovorenog ciljnog nivoa liberalizacije. To znači da se formula koncentriše na plafonirane stope a ne na primenjene stope¹⁸.

¹⁷ Za diskusiju o "kreditu" videti Mattoo i Olarreaga (2000) i Michalopoulos (2001). U literature postoji određena nejasnoća u pogledu odobravanja "kredita" zemljama u razvoju za prethodnu liberalizaciju. Ova teza je zasnovana na pretpostavci da su zemlje koje su primenile unilateralne reforme već izgubile pregovarački novčić. Mada je ovo tačno u trgovačkom smislu, u praksi su tržišta većine ZUR prilično mala tako da imaju neznatnu pregovaračku moć. Ono što ima smisla za STO je plafoniranje carinskih stopa na nivou na kome su zatvorene unilateralne reforme. Nespremnost većine ZUR pre UR da plafoniraju carinske stope pokazuje da je primena kreditnog pravila bila veoma otežana, a možda čak i nemoguća.

¹⁸ Francois i Martin (2002b) predlažu specifičnu modifikaciju tzv. Švajcarske formule (koja je korišćena u Tokijskoj rundi) za pregovore u okviru Doha agende i istražuju posledice alternativnih specifikacija. Potpunija razmatranja formule videti kod Panagariya (2002), Laird i Yeats (1987) i Stern (1976).

Jači od prethodnih predloga bi bio zahtev da se ukinu sve carine na industrijske proizvode u trgovini između zemalja OECD. Industrijske grupe su s vremena na vreme upućivale ovakve predloge. Oni ističu da nizak prosečni nivo takvih carinskih stopa u okviru MFN klauzule, povezan sa bescarinskim tretmanom za proizvode koji su proizvedeni u zemljama članicama regionalne integracije koji često ometaju pravila porekla, pokazuje da su takve carine postale opterećujući porez, čije prikupljanje ima veće troškove od prihoda. Utvrđivanje krajnjeg roka - na primer pet godina - za ukidanje carina na industrijske proizvode na nediskriminatornoj osnovi predstavljalo bi jaku poruku da se sprovodi ozbiljan razvoj. Ako bi se prihvatilo ovo polazište, to bi svakako uticalo na pregovarački pristup zasnovan na formuli, koji bi, zatim, sve zemlje članice STO primenile na carinske stope u poljoprivredi i na industrijske carine ZUR.

Takođe se mogu razviti formula i reper za pristup tržištu u okviru pregovora o uslugama. Ukoliko postoji samo ograničeno pokriće sektora – posebna privrženost nacionalnom tretmanu i pristupu tržištu u okviru GATS, najjednostavniji reper bi se odnosio na koeficijent sektorskog pokrića i/ili na broj sektora gde nema ograničenja na nacionalni tretman i pristup tržištu (Hoekman, 1996). Za mnoge ZUR pokriće specifičnih obaveza znatno je ispod 50% svih usluga i modela ponude¹⁹. Plafoniranje stausa quo bi pomoglo da se smanji neizvesnost, dok bi prethodna privrženost budućim reformama mogla da pojača značaj GATS-a²⁰. Polazeći od značaja kretanja dobavljača prirodnih usluga kao vida borbe inostranih tržišta usluga za ZUR, može se posmatrati eksplicitni kvantitativni cilj za viza “mod 4”, na primer, kao minimalan udeo ukupne zaposlenosti u sektoru usluga. Mada nije korišćena kao ključna tačka za pregovore, ova mera može da posluži za ocenu njihovih rezultata (Hoekman, Mattoo i Olarreaga, 2002).

4.2. Pravila za mere koje utiču na pristup tržištu

Pravila STO koja se odnose na mere kao što su subvencije, preferencijalna trgovina i zavisna zaštita, u značajnoj su vezi sa pristupom tržištu (Finger, 1994). Sva tri se nalaze u Doha pregovaračkoj agendi Dohe.

¹⁹ Hoekman (1996) je izračunao da se ZUR krajem UR prihvatile obaveze za 15% svih uslužnih aktivnosti, pri čemu četvrtina preuzetih obaveza pokriva manje od 3% svih usluga.

²⁰ Mattoo (2001) je ocenio da GATS može da posluži kao oruđe prethodne obaveze, odnosno kao mehanizam koji obavezuje vladu na sprovođenje ranije objavljenog seta reformi. Prihvatanje ovoga bi ujedno ustanovilo de facto više plafonirane carine u meri sprovedenih reformi. Lahouel (2002) je skrenuo pažnju da su zemlje u MENA regionu, koje su koristile GATS za preuzimanje prethodnih obaveza u telekomu - Tunis - završile sa manjim stepenom reformi nego druge MENA zemlje koje nisu prihvatile prethodnu obavezu - gde su jednostrane reforme išle brže i otišle dalje.

4.2.1. Subvencije

Doha poziva na ukidanje subvencija za izvoz poljoprivrednih proizvoda, što ima veliki direktan i indirektan značaj za ZUR koje imaju komparativnu prednost u ovim proizvodima. Mada je ovaj cilj veoma teško postići, on je dobro postavljen. Pre svega, trebalo bi utvrditi krajnji rok za njegovo ostvarenje. Stvar je komplikovanija ako se posmatraju i ostale subvencije. U principu, odvajanje subvencija od proizvodnje ima smisla, ali je to u praksi teško postići, imajući u vidu višak potencijalnih instrumenata koji stoje vladi na raspolaganju. Čak se i EU, koja je na ovom području otišla dalje od STO, suočavala sa teškoćama prilikom pokušaja da uvede ograničenja na državnu pomoć unutar Zajednice. Severnoamerička zona slobodne trgovine (North American Free Trade Agreement - NAFTA) nije ni pokušala da rešava ovo pitanje. Zalažući se za princip slobode domaćeg subvencioniranja, Snape (1987, 1991) je, ustvari, predložio pragmatičan pristup. Pod pretpostavkom da u mnogim slučajevima postoje racionalni razlozi za subvencije, i da su mnoge vlade utvrdile koristi od njihove primene, izgleda da bi bilo efikasnije skoncentrisati se na smanjivanje carinskih barijera i ukidanje očiglednih izvoznih subvencija. To bi automatski nametnulo ozbiljna ograničenja na subvencioniranje proizvodnje zbog rastućih troškova.

4.2.2. Antidamping

Postojanje antidampinga podstiče rentijersko ponašanje kod dela uvozno konkurentnih preduzeća, i stvara ozbiljnu neizvesnost u pogledu uslova za pristup tržištu sa kojima se suočavaju izvoznici. Istrage imaju hladan efekat na uvoz (one su signal uvoznicima da se udalje od određenog isporučioaca), i često služe kao osnova za zaključak o tržišnom udelu, odnosno kao alat za sporazume o fiksiranju cena, koji utiču na izvoznike (za dokaze videti Blonigen i Prusa, 2001). Finger je među prvima analizirao podsticajne efekte antidampinga kao i suprotstavljanje ovoj praksi. Zaštita tržišta je možda pogodan instrument da istakne problem antidampinga, obezbeđujući vreme uvozno orijentisanim industrijskim granama da se prilagode rastućoj inostranoj konkurenciji (Finger, 1996). Veća disciplina u primeni ovog instrumenta mogla bi doprineti odlučujućem uticaju privrede na uvođenje dažbina preko tzv. klauzule javnog interesa. Sadašnja legislativa i pravila STO nameću slabu proceduralnu disciplinu za uvozno konkurentne industrijske grane, tako da se, na antidampinškom području, ostvaruju interesi samo ovih grana (Finger, 2002). Problem je u ravni političke ekonomije: neophodan uslov za reformu je veća mobilizacija domaćih snaga protiv kontramera za strane izvoznike²¹.

²¹ Jedan od načina da se smanje protekcionističke mere je da vlade jasnije odrede uslove da li zaista postoji "ne fer" trgovina (Hoekman i Mavroidis, 1996).

4.2.3. Regionalizam

Mnogo toga je napisano o pravilima STO na području preferencijalne trgovine (sporazumi o slobodnoj trgovini, carinske unije i dr.). Finger (1993b) smatra da je veći deo literature koji predlaže jačanje discipline pogrešno shvaćen u smislu da se ignoriše ekonomska realnost. Pogrešno razumevanje je dvostruke prirode: na jednoj strani, politički ciljevi ističu želju mnogih zemalja da se uključe u regionalne sporazume, koji se teško disciplinuju, a na drugoj strani podstiču autsajdere (nečlanice) da odbrane svoja dogovorena "prava" pristupa tržištu zemalja članica kroz multilateralne runde pregovora. Izgleda da bi najjači instrument za smanjivanje diskriminacije bila pažljiva analiza efekata preferencijalnih trgovinskih sporazuma - to bi pojačalo motivaciju zemalja da istraju u daljem smanjivanju spoljnih carina zemalja članica. Hoekman i Kostecki (2001) ističu da postoji jedan izuzetak gde bi multilateralna pravila bila od koristi: sporazum o primeni opštih pravila o poreklu proizvoda koje je utvrdila STO na sve oblike trgovine, bez obzira da li imaju preferencijalni ili nepreferencijalni tretman.

Sumirajući prethodno razmatranje moglo bi se istaći da su koristi od pravila koja su doneta u ovoj oblasti prilično male. Finger (1991c) smatra da su pravila GATT/WTO koja pomažu da se ostvari dogovorena liberalizacija bila efikasnija od pravila koja pokušavaju da je spreče. Glavni pokretač STO je pravilo reciprociteta. Članice imaju jaku želju da odbrane dogovorene "ustupke" za pristup tržištu, pa bi ovo trebalo uzeti u obzir kada se posmatraju dodatna pravila. U slučaju domaćih neizvoznih subvencija i preferencijalne trgovine, moglo bi se dosta postići smanjivanjem spoljnih graničnih prepreka na trgovinu. Dakle, primarni cilj, posmatrano iz razvojne perspektive, trebao bi da bude stepen liberalizacije pristupa tržištu, a ne tako mnogo vrsta pravila koja su ugrađena u trgovinsku politiku, koja indirektno utiču na uslove pristupa tržištu.

Može se primetiti da su u oblasti usluga, pristup tržištu i regulacija u tesnoj vezi, i da je potrebno ukazati na regulatornu politiku koja ometa stvarni pristup tržištu usluga. Ključno pitanje je kako to uraditi u kontekstu GATS-a. Usluge su oblast gde je često potrebna određena vrsta regulacije da bi se ukazalo na tržišne probleme ili da bi se postigli društveni (neekonomski ciljevi). Osim toga, tehnološki razvoj imao je značajan uticaj na dizajniranje odgovarajućih regulatornih instrumenata da bi se osigurala efikasnost i kapital. Dobro je da su mnoge "ključne" usluge koje su kritične za razvoj - transport, energija, telekom, finansije - postale industrijske grane sa važnom mrežom eksternalija. Posledica toga je da regulacija za osiguranje ovih tržišta ima potrebu da se usredsredi ne samo na "tradicionalne" vrste ulaznih barijera - potpune zabrane, licenciranje, i dr. - nego i na sposobnost povezivanja u mrežu po razumnoj ceni, kao i na relevantne tehnologije i dr. Da bi se postigli ovi ciljevi potrebna je opreznost u postavljanju i ugrađivanju međunarodnih standarda u STO (za novije analize po

sektorima videti, na primer, Claesens, 2002; Evans, 2002; i Trollet i Hegarty, 2002). Ekonomske analize pokazuju da je u mnogim slučajevima u umreženim industrijskim granama tehnološki razvoj specifične oblike intervencije učinio suvišnim ili kontraproduktivnim. Potrebna je pažljiva analiza posledica alternativnih oblika međunarodne saradnje - koja može biti pre regionalna nego multilateralna - da bi se utvrdilo koja je opcija najbolja za ZUR.

4.2.4. Pravila koja nisu povezana sa pristupom tržištu

Postavljanje repera za regulatorne norme "iza granice" je teže. Međutim, njihovo postavljanje je važno zbog toga što Doha deklaracija poziva na otpočinjanje pregovora o pitanjima kao što su investicije i politika konkurentnosti. Uz opštu pretpostavku da regulatorni režimi treba da reflektuju lokalne uslove, suštinska harmonizacija često neće biti odgovarajuća. Finger je preporučio da se u regulatornoj sferi iza granice sačine sporazumi koji su fleksibilni i koji podstiču učenje i eksperimente. Najlakši način da se to reši nije uključivanje u STO.

Dalekosežnija alternativa bi bila, koristeći pravo EU, kretanje u pravcu "direktiva" - koje utvrđuju poželjne rezultate a vladama prepuštaju način da ih ostvare - i zaokret od "regulacije" - koji utvrđuje kako se cilj može dostići. Ako se prihvati ovaj prilaz, promene u pristupu za primenu sporazuma koje zahtevaju povećano investiranje, takođe moraju biti uzete u razmatranje. Umesto što se pokušava sa poravnanjem u okviru rešavanja nesporazuma koji mogu dovesti do sankcija, potrebno je ojačati proces multilateralnog nadgledanja, uz podršku vladama koje teže postizanju ciljeva u okviru odgovarajućih sporazuma, odnosno seta pravila (Hoekman, 2002)²². Ovaj pristup bi trebalo ojačati tako što bi članice STO sa visokim dohotkom osigurale sredstva da se ovo primeni u zemljama sa niskim dohotkom (Finger, 2001).

4.2.5. Specijalni i diferenciran tretman

Gore spomenuti pristup predstavlja zamenu za tradicionalni metod "diferenciranog i povoljnijeg tretmana" na području ostvarivanja "razvojnih ciljeva" STO. Umesto da se insistira na dvostranom sistemu prava i obaveza, bilo bi bolje da se obezbedi da STO daje potpunu podršku razvoju. Većina mera u okviru STO poziva na poseban i diferenciran tretman ZUR. Ove zemlje ne mogu da otvore razgovore o poravnanju na osnovi neispunjenja obećanja koja su sadržana u sporazumima STO. Ako se problem razvoja posmatra ozbiljno, trebalo bi prekinuti sa primenom tradicionalnog metoda "diferenciranog i

²² Neke diskusije koje se odnose na područje konkurencije, ukazuju na sistem dobrovoljnog nadgledanja (videti OECD, 2002).

specijalnog" tretmana. Umesto toga, potrebno je da se razvoj u okviru STO održava kretanjem u pravcu kooperativnijeg modela, manje zasnovanog na parnicama, gde je naglasak na multilateralnom monitoringu i nadgledanju, radeći sa zemljama da postignu svoje ciljeve primenom mera efikasne finansijske i tehničke pomoći.

Kretanje u pravcu kooperativnijeg modela bi bilo olakšano ako se u ovaj proces u okviru STO više uključe razvojne agencije. Pojačane konsultacije i interakcija između trgovinskih i razvojnih agencija može se ostvariti kako unutar tako i izvan STO - kroz regularne sastanke ministara za trgovinu i razvoj, nacionalne radionice o ulozi trgovine u smanjivanju siromaštva, uz aktivno angažovanje razvojnih institucija na pitanjima koja su direktno povezana sa razvojem. Postojanje mehanizama koji bi obezbudili ovakvu interakciju bi predstavljalo dodatni reper za ocenu značaja razvoja u pregovaračkim rezultatima.

4.2.6. Istraživanja politike

Finger je u svojim radovima isticao da je za STO veoma teško da bude forum za konstruktivne i ozbiljne diskusije o javnoj politici i ekonomskom razvoju zbog toga što je STO institucija koja podstiče izvoz. To praktično znači da ZUR same moraju braniti svoje interese u STO tako što moraju znati šta može da podrži njihove ciljeve i prioritete i koja strategija može pomoći da se postignu ovi ciljevi - šta treba ponuditi, kako dizajnirati paket predloga i dr. Da bi se obezbudila efektivna podrška za inicijative koje podstiču razvoj potrebno je da se izgrade partnerski odnosi i koalicije sa trgovinskim i netrgovinskim grupama kod kuće, kao i sa inostranim grupama (na primer, organizacije potrošača, uvoznika, lobisti za zaštitu okoline i nevladine organizacije za opšti razvoj).

U svemu ovom je potrebno da se naprave dobre analize. Da bi se utvrdilo ko su dobitnici a ko gubitnici zbog postojeće politike važno je da se otkrije potreba za promenom politike i da se osigura podrška za ove promene. Na primer, odgovarajuća dokumentacija o tome kako specifične politike zemalja OECD pogađaju siromašne kako kod kuće tako i u ZUR, može predstavljati moćno oružje u mobilizaciji podrške za reforme u cilju poboljšanja opšteg blagostanja. Subvencije za proizvodnju pamuka u SAD i trgovinske prepreke za uvoz kikirikija pogađaju siromašne radnike i farmere u Zapadnoj Africi; subvencije za ribolov i eksploataciju uglja imaju jake štetne posledice za čovekovu okolinu; dok pojačane norme za bezbednost hrane sa nemerljivim koristima po opšte zdravlje, prouzrokuju dodatne troškove proizvođačima u ZUR (Wilson, 2002). Bhagvaty i Panagariya (2000) ističu da je formiranje saveza sa nevladinim organizacijama i ostalim grupama koje su povezane sa razvojem bitno za stvaranje političkog trenutka koji je potreban da bi se poboljšao pristup osetljivim sektorima i da bi se unapredila pravila igre u okviru STO.

Na nacionalnom nivou je potrebno organizovati istraživanja i saradnju između instituta koji se bave istraživanjem na koji način disciplina u okviru STO

može unaprediti investicionu klimu i podržati perspektive privrednog rasta. To se ne može očekivati od zemalja članica STO (trgovinskih partnera) - oni će se interesovati za promenu institucija i regulative, kako bi olakšali izvoz svojih izvoznika. UR je pokazala da primena sporazuma STO može prouzrokovati velike troškove. Zbog toga je veoma važno da se unapred znaju posledice (troškovi i koristi) obaveza u okviru STO. Analiza trgovinske politike i formulisanje strategije zahtevaju da se utvrde razvojni ciljevi kako bi se definisali domaći prioriteti, umesto da to bude određeno izvoznim interesima trgovinskih partnera. Da bi se izgradile odgovarajuće domaće institucije koje će olakšati uklapanje u pravila STO, ZUR mogu da koriste tehničku pomoć²³, kako je to i predvidela Deklaracija iz Dohe. Međutim, tehnička pomoć nije zamena za brzu i koncentrisanu akciju za pristup tržištu i uspostavljanje pravila koja podržavaju razvoj.

5. Zaključne napomene

Pristup tržištu - tradicionalno područje GATT/STO - je kritična oblast za stvaranje podsticaja da se trgovina koristi kao sredstvo za usporavanje rasta siromaštva. To je područje na kome je ostalo još dosta toga da se uradi. Međutim, čak je i značajnije da se unapredi domaća politika, ojačaju institucije i poveća ponuda trgovinskih kapaciteta ZUR. Poslednje spomenuto ima brojne dimenzije, pri čemu mnoge od njih imaju važnu ulogu u definisanju investicione klime. Većina programa koji su povezani sa povećanjem trgovinskih kapaciteta ima domaći karakter - pomoć civilnom društvu i vladi da utvrde promene u politici koje će pozitivno delovati na blagostanje i da postave set prioriteta u okviru opšte razvojne strategije, i da, saglasno tome, alociraju retke resurse.

Dva važna zaključka koja proističu iz Finger-ovih istraživanja koja se odnose na privredni razvoj i STO, posebno su značajna za agendu iz Dohe. Prvo, ne treba zaboraviti da stari GATT ima magičnu privlačnost (Finger, 1991c). Još uvek postoje značajne koristi koje se mogu iscediti iz tradicionalne liberalizacije trgovine, pa se ne sme napraviti greška. Agenda ove liberalizacije obuhvata kako industrijalizovane nacije tako i ZUR, a odnosi se ne samo na proizvode već i na usluge. Aktivnost zemalja sa visokim dohotkom u pravcima koji su spomenuti u tekstu, mogla bi da ima veliki uticaj na stvaranje klime u STO koja bi podržala razvojne perspektive ZUR. Ukidanje carina na industrijske proizvode u zemljama OECD pre utvrđenog datuma, značajno smanjivanje carinskih vrhova i carinske eskalacije za poljoprivredne proizvode, utvrđivanje krajnjeg roka za

²³ Deklaracija iz Dohe sadrži brojne obaveze koje su preuzele članice STO sa visokim dohotkom u pogledu tehničke pomoći ZUR u procesu otvaranja njihovog tržišta. Međutim, nigde se ne spominje obim ove pomoći, niti je preciziran mehanizam za utvrđivanje potreba za ovom vrstom pomoći. Ugrađivanje tehničke pomoći u širi razvojni okvir je značajno sa stanovišta fokusiranja na prioritete svake zemlje (World Bank, 2002).

iščežavanje i zabranu izvoznih subvencija, i značajno širenje obaveza na uslužni sektor umnogome bi doprinelo da se otkloni nedostatak "razvojnog kredibiliteta" STO.

Drugo, bez obzira na to koji program se sprovodi u STO u pogledu negračničkih, regulatornih politika, da bi se dobila prava razvojna dimenzija potrebno je eksperimentisanje. Prilikom uvođenja pravila u oblastima na koje se odnose domaći regulatorni režimi i institucije, i gde su potrebne dodatne investicije i reforme, neophodna je fleksibilnost pristupa. ZUR moraju da pristupe pregovorima u STO sa čvrstim viđenjem sopstvenih nacionalnih prioriteta, uz insistiranje da multilateralne obaveze pomognu realizaciji razvojnih ciljeva. Dakle, prioritet mora biti jačanje kapaciteta za utvrđivanje nacionalnih prioriteta i analizu troškova i koristi predloženih sporazuma u svetlu ovih prioriteta.

Finger smatra da bi multilateralna pravila imala znatno manje troškove nego da se stvara mehanizam koji bi vladama pomogao da se kreću u pravcu blagostanja. Reciprocitet i žestoka želja da se sačuvaju dogovorene koncesije, učinili su da GATT bude uspešan. Malo toga je ostalo što nije obuhvaćeno GATT-om. ZUR imaju dosta toga da ponude na planu pristupa tržištu, posebno ako se imaju u vidu politike u vezi sa uslugama. U meri u kojoj se insistira da se domaća regulatorna pravila podvedu pod STO, morao bi se ponovo razmotriti pristup usluga za uslugu, koji je doveo do ovih normi. Pristup koji se zasniva na "dobroj praksi", međunarodnoj kooperaciji (tešnja međuveza između trgovine i razvoja) i multilateralnom monitoringu i nadgledanju, može biti efikasniji nego napor da se ustanove znatno detaljniji regulatorni standardi. Bez obzira koji pristup se prihvati, potrebna su obuhvatna istraživanja kako bi se obezbedilo da rezultati pregovora podrže razvoj. To podrazumeva kvantifikaciju i ozbiljne napore da se utvrde troškovi i koristi alternativnih opcija, kao i da se ex post ocene rezultati.

Literatura

- Anderson, K. and B.Hoekman (2000), "Developing Country Agriculture and the New Trade Agenda", *Economic Development and Cultural Change* 49, 171-90.
- Bacchetta, M. and B.Bora (2002), "Industrial Tariff Liberalization and the Doha Development Agenda", WTO, Geneva.
- Baldwin, R.E. and R.N. Clarke (1988), "Game Modeling Multilateral Trade Negotiations", *Journal of Policy Modeling*, 9, 257-84.
- Ben D.D. (1993), "Equalizing exchange. Trade liberalization and income convergence", *Quarterly Journal of Economics*, 108 (3).
- Bhagwati, J. and A.Panagariya (2000), "Wanted: Jubilee 2010 Against Protectionism", Council on Foreign Relations, mimeo ([http:// www.columbia.edu/jb38/](http://www.columbia.edu/jb38/)).

- Bhagwati J. and H.Patrick, Eds. (1990), *Aggressive Unilateralism: America's 301 Policy and the World Trading System*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Bloningen, B. and T. Prusa (2001) *Antidumping*, NBER Working Paper 8398.
- Bouët, A., L.Fontagné, M.Mimouni and X.Pichot (2001), *Market Access Maps: A Bilateral and Disaggregated Measure of Market Access*, CEPII Working Paper No 18 (Paris: Centre d'Estudes Prospectives et d'Informations Internationales).
- Brenton, P. and M. Manchin (2002), *Making EU Trade Agreements Work: The Role of Rules of Origin*, CEPS Working Dokument 183 (Brussels).
- Busse, M. (2002), "Tariffs, Transport and the WTO Doha Round: The Case of Developing Countries", (Hamburg: HWWA - Hamburg Institute of International Economics, Department World Economy).
- Cernat, L., S.Laird and A.Turrini (2002), *Back to Basics: Market Access Issues in the Doha Agenda*, (New York and Geneva: UN).
- Claessens, C. (2002), *Regulatory Reform and Trade Liberalization in Financial Services*, University of Amsterdam, mimeo.
- Deardorff, A. (2001), "International Provision of Trade Services, Trade and Fragmentation", *Review of International Economics*, 9: 223-48.
- Dollar, D. (1992), "Outward-Oriented Developing Economies Really Do Grow More Rapidly: Evidence from 95 LDCs 1976-85", *Economic Development and Cultural Change*, 523-544.
- _____ and A.Kraay (2002), "Institutions, Trade, and Growth", World Bank, referat pripremljen za Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy
- Drabek, Z. and S.Laird (2001), *Can Trade Policy Help Mobilize Financial Resources for Economic Development*, ERAD 2001-02 Staff Working Paper (Geneva: WTO).
- Edwards, S. (1992), "Trade Orientation, Distortions, and Growth in Developing Countries", *Journal of Development Economics*, 39, 31-57.
- Edwards, S. (1998), "Openness, Productivity and Growth: What Do We Really Know?", *Economic Journal*, 108, 383-398.
- Evans, P. (2002), *Energy Services, Domestic Regulation and the WTO*, Center for International Studies, MIT mimeo.
- Finger, J. Michael (1974), "GATT Tariff Concessions and the Export of Developing Countries: United States Concessions at the Dillon Round", *Economic Journal*.
- _____ (1975), "Tariff Provisions for Offshore Assembly and the Export Earnings of Developing Countries", *Economic Journal*, June.
- _____ (1976a), "Effects of the Kennedy Round Tariff Concessions on the Exports of Developing Countries", *Economic Journal*, 86, no. 341.
- _____ (1976b), "Trade and Domestic Effects of the Offshore Assembly Provision in the United States Tariff", *American Economic Review*, 66(4), September.

- _____ (1979), "Trade Liberalization: A Public choice Perspective", in R. Amacher, G. Haberler, and T. Willett (eds.), *Challenges to a Liberal International Economic Order* (Washington DC: American Enterprise Institute).
- _____ (1981a), "Policy Research", *Journal of Political Economy*, 89: 1270-1.
- _____ (1981b), "The Industry-Country Incidence of Less Than Fair Value Cases in U.S. Import Trade", *Quarterly Review of Economics and Business*, 21, 260-79.
- _____ (1982), "Incorporating the Gains from Trade into Policy", *World Economy*, 5: 367-77.
- _____ (1986), "Ideas Count, Words Inform", in R. Snape (ed.), *Issues in World Trade Policy* (London: MacMillan).
- _____ (1991a), "The GATT as International Discipline Over Trade Restrictions: A Public Choice Approach", in R. Vaubel, and T. Willett (eds.), *The Political Economy of International Organizations: A Public Choice Approach* (Boulder, CO: Westview Press).
- _____ (1991b), "Development Economics and the GATT", in J. De Melo and A. Sapir (eds.), *Trade Theory and Economic Reform* (Cambridge: Basil Blackwell).
- _____ (1991c), "That Old GATT Magic No More Casts its Spel (How the Uruguay Round Failed)", *Journal of World Trade*, 25(4): 39-53.
- _____ (1993a), *Antidumping: How It Works and Who Gets Hurt* (Ann Arbor: University of Michigan Press).
- _____ (1993b), "GATT's Influence on Regional Agreements", in De Melo, J. and Panagariya, A. (eds.), *New Dimensions in Regional Integration*. MIT Press.
- _____ (1994), "Subsidies and Countervailing Measures and Anti-Dumping Agreements", in *The New World Trading System: Readings*. (Paris: OECD).
- _____ (1996), "Legalized Backsliding: Safeguard Provisions in the GATT", in W. Martin and A. winters (eds.) *The Uruguay Round and the Developing Economies* (Cambridge: Cambridge University Press).
- _____ (2001), "Implementing the Uruguay Round Agreements: Problems for Developing Countries", *The World Economy*, 24 (9), 1097-1108.
- _____ (2002), "Making Economic and Political Sense of the Possibilities that the GATT Allows to Restrict Imports", in B. Hoekman, A. Mattoo and P. English (eds), *Development, Trade and the WTO: A Handbook* (Washington DC: World Bank).
- _____ M.Ingco and U.Reincke, (1996), *The Uruguay Round: statistics on TariffConcessions Given and Received* (Washington DC: World Bank).
- _____ and M.Krein (1976), "A New International Economic Order: A Critical Survey Of the Issues", *Journal of World Trade Law*, 16 (6) November.
- _____ and J.Nogues (2001) "The Unbalanced Uruguay Round Outcome: The New Areas in Future WTO Negotiations", *Policy Research paper* 2732.
- _____ and A.Olechowski, (eds.) (1987) *The Uruguay Round, A Handbook for the Multilateral Negotiations* (Washington, DC: The World Bank).

- _____ and Ph.Schuler (2000), "Implementation of Uruguay Round Commitments: The Development Challenge", *The World Economy* 23: 511-525.
- _____ and L.Schuknecht (2001), "Market Access Advances and Retreats: The Uruguay Round and Beyond", in B. Hoekman, and W.Martin (eds.), *Developing Countries and the WTO* (Oxford: Basil Blackwell).
- _____ and L.A.Winters (1998), "What Can the WTO do for Developing Countries", in A. Krueger (ed.) *The WTO as an International Organization* (Chicago: University of Chicago Press).
- _____ H.K.Hall and D.R. Nelson (1982), "The Political Economy of Administered Protection", *American Economic Review* 72: 452-66.
- _____ F.Ng, and S.Wangchuk (2001), "Antidumping as Safeguard Policy", *World Bank Policy Research Paper* 2730.
- Fink, C.A. Mattoo and I.Neagu (2002), "Trade in International Maritime Services: How Much Does Policy Matter?", *Policy Research Working Paper* 2522.
- Francois, J. and I.Wooton (2001), "Trade in International Transport Services: The Role of Competition", *Review of International Economics* 9, 249-61.
- Francois, J. and W.Martin (2002a), "Commercial Policy Uncertainty, Bindings, and Market Access," *European Economic Review*, forthcoming.
- _____ and _____ (2002b), *Potential Formula Approaches for Market Access Negotiations in the Doha Development Round*, World Bank, mimeo.
- Henson, S., K. Preibisch, O. Masakure (2001), "Review of Developing Country Needs and Involvement in International Standard-Setting Bodies" (www.dfid.gov.uk).
- Hertel, T. (2000), "Potential gains from reducing trade barriers in manufacturing, services and agriculture", *Federal reserve Bank of St Louis*, 82(4): 77-100.
- _____ and B.M.Hoekman, and W.Martin (2000), "Developing Countries and a New Round of WTO Negotiations" (Washington DC: World Bank).
- _____ and W.Martin (2000), "Liberalizing Agriculture and Manufactures in a Millennium Round: Implications for Developing Countries", *The World Economy* 23: 455-70.
- Hilary, J. and others (2002), "A Genuine Development Agenda for the Doha Round of WTO Negotiations, Joint Statement by ten development NGOs (January).
- Hjort, K.C. (2002), "Liberalizacija trgovine: mnogo više od promene carinske stope", referat saopšten na okruglom stolu "Liberalizacija trgovine" koji je održan 12.12.2002.g. u Medija centru u Beogradu.
- Hoekman, B. (1996), "Assessing the General Agreement on Trade in Services, in W.Martin and L.A.Winters (eds.), *The Uruguay Round and Developing Economies* (Cambridge: Cambridge University Press).
- _____ (2002), "Strengthening the Global Trade Architecture for Development: The Post-Doha Agenda", *World Trade Review* 1:1, 23-45.
- _____ and M.Kostecki (2001), *The Political Economy of the World Trading System: The WTO and Beyond* (Oxford: Oxford University Press).

- _____ and P.Mavroidis (1996), "Dumping, Antidumping and Antitrust", *Journal of World Trade*, 30: 27-52.
- _____ and M.Olarreaga (2002), "Une Proposition pour l'OMC: La 'Super' Clause de Nation Plus Favorisee, "Reflats et Perspectives de la Vie Economique, No. 2 (February).
- _____ F.Ng and M.Olarreaga (2002a), Reducing Agriculture Tariffs versus Domestic Support: What's More Important for Developing Countries?, *World Bank Policy Research Working Paper* 2918.
- _____ F.Ng and M.Olarreaga (2002b), "Eliminating Excessive Tariffs in the QUAD and Least Developed Country Exports", *World Bank Economic Review* 16 (1), 1-21.
- _____ F. Ng and M. Olarreaga. (2001) Tariff Peaks in the Quad and Least Developed Country Export', *World Bank Economic Review* (forthcoming).
- _____ A. Mattoo and M.Olarreaga (2002), "The Doha Development Agenda: Focal Points, Benchmarks and Negotiating Modalities", *World Bank*, mimeo.
- IMF and World Bank (2002), *Market Access for Developing Country Exports - Selected Issues* (Washington, IMF).
- Lahouel, M. (2002), "Telecommunication Services in the MENA Region: Country Case Analysis of Markets, Liberalization and Regulatory Regimes in Egypt Morocco and Tunisia, " *University of Tunis*, mimeo.
- Laird, S. and A.Yeats (1987), "Tariff cutting formulas - and complications", in J.M.Finger and A.Olechowski (eds.), *The Uruguay Round: A Handbook for the Multilateral Trade Negotiations* (Washington DC: World Bank).
- Larson, A. (2002), "A New Negotiatin Dynamic at Doha", *Economic Perspectives: An Electronic Journal of the U.S. Department of State*, No. 1, Vol. 7.
- Leidy, M. and B.Hoekman (1993), "What to Expect from Regional and Multilateral Trade Negotiations: A Public Choice Perspective" in K.Anderson, and R.Blackhurst (eds.), *Regional Integration and the Global Trading System* (New York: Harvester-Wheatsheaf).
- Maskus, K.E., J.S.Wilson and T.Otsuki (2002), "Quantifying the Impact of Technical Barriers to Trade: A Framework for Analysis" (Washington: World Bank).
- Mattoo, A. (2001), "Liberalizing Trade in Services", (www.worldbank.org/trade).
- _____ and M.Olarreaga (2000), "Should Credit Be Given for Autonomous Liberalization in Multilateral Trade Negotiations?", *Policy Research Working Paper* 2374, *World Bank*.
- _____ and A. Subramanian (1998), "Regulatory Autonomy and Multilateral Disciplines", *Journal of International Economic Law*, 1: 303-22.
- McGuirk, Anne (2002), "The Doha Development Agenda", *Finance and Development*, Vol. 39, No. 3.
- Michalopoulos, C. (2001), *Developing Countries in the WTO* (New York: Palgrave).

- Mosley, Paul (2000), "Globalization, economic policy and convergence", *The World Economy*, Vol. 23, No. 5, 613-634.
- Nogues, J., A.Olechowski, and L.A.Winters (1986), "Extent of Nontariff Barriers to Industrial Countries' Imports", *World Bank Economic Review*, 1: 181-99.
- OECD (2002), *Peer Review: Merits and Approaches in a Trade and competition Context*, Group on Trade and Competition COM/TD/DAFFE/COMP (2002)4.
- OXFAM (2002), *Rigged Rules and Double Standards: Trade, Globalization and the Fight Against Poverty* (Oxfam International).
- Panagariya, A. (2002), "Alternative Approaches to Reciprocal tariff Liberalization", in B. Hoekman, A. Mattoo and P.English (eds.), *Development, Trade and the WTO: A Handbook* (Washington DC: World Bank).
- Park, J.H. (2001), *WTO and Antidumping*, Department of Economic Wayne State University.
- Rodrik, D. (2001), "The Global Governance of Trade as if Development Really Mattered", report prepare for UNDP, mimeo.
- _____ and F.Rodríguez (1999), "Trade policy and economic growth: A skeptic's guide to the cross-national evidence", in B.Bernanke and K.S.Rogoff (eds.), *NBER Macroeconomics Annual 2001* (Cambridge, MA: MIT Press for NBER).
- Rose, A.K. (2002), *Do WTO Members have a More Liberal Trade Policy?*, NBER Working Paper 9347, Cambridge.
- Sachs, J.D. and A.M.Warner (1995), "Economic reform and the process of global integration", *Brookings Papers on Economic Activity*, 1-118.
- Snape, R. (1987), "The Importance of Frontier Barriers", in H.Kierzkowski (ed.), *Protection and Competition in International Trade* (London: Basil Blackwell).
- _____ (1991), "International Regulation of Subsidies", *The World Economy* 14: 139-64.
- Stern, R.M. (2002), "Quantifying Barriers to Trade in Services", in B.Hoekman, A. Mattoo and P. English (eds.), *Development, Trade and the WTO: A Handbook* (Washington DC: World Bank).
- _____ (1976), "Evaluating Alternative Formulae for Reducing Industrial Tariffs", *Journal of World Trade Law*, 10(1): 50-64
- Tarr, D. (2002), "Arguments For and Against Uniform Tariffs", in B.Hoekman, A.Mattoo and P.English (eds.), *Development, Trade and the WTO: A Handbook* (Washington DC: World Bank).
- Trolliet, C. and J.Hegarty (2002), *The Benefits and Limitations of Strengthened GATS Rules: Accountancy Services*, mimeo.
- Walmlsey, T. and L.A. Winters (2002), "Relaxing Restrictions on Temporary Movement of Natural Persons: A Simulation Analysis", University of Sussex, mimeo.

- Wilson, J.S. (2001), "Bridging the Standards Divide: Recommendations for Reform from a Development Perspective", World Bank, (www.worldbank.org/trade).
- Winters, L.A. (2001), "Post-Lome Trading Agreements: The Multilateral Option", in J. von Hagen and M. Widgren (eds.), *Regionalism in Europe: Geometries and Strategies After 2000*, Kluwer Academic Press.
- _____ (2002), "Doha and the World Poverty Targets", mimeo.
- World Bank (2002), *Global Development Finance: Financing the Poorest Countries* (Washington DC: World Bank).
- _____ (2001), *Global Economic Prospects and the Developing Economies: Making Trade Work for the World's Poor* (Washington DC: World Bank).
- WTO (2001), *Market Access: Unfinished Business. Post-Uruguay Round Inventory and Issues* (Geneva: World Trade Organization).
- WTO (2002), *Annual Report 2002* (Geneva: World Trade Organization).

Apstrakt

Zemlje u razvoju (ZUR) ističu značaj međupovezanosti između trgovine, zaduženosti i finansiranja u nastojanju da pronađu održiva rešenja na ove izazove u kontekstu multilateralnog trgovinskog sistema. U radu se analizira šta bi trebalo preduzeti u kontekstu Doha pregovora u okviru Svetske trgovinske organizacije (STO), kako bi se pomoglo zemljama da ostvare koristi od potpunije trgovinske integracije. Diskutuje se o merama trgovinske politike sa kojima se suočavaju mnoge zemlje i ukazuje na ključne parametre koji se mogu koristiti ili kao ciljne veličine ili kao reperi kako bi pregovori u okviru STO delovali povoljno na privredni razvoj. Da bi se to postiglo, u radu se predlažu brojni pregovarački modaliteti kako za robu tako i za usluge, kao i pravila u regulatornoj sferi. Zemlje u razvoju moraju imati jasno viđenje svojih nacionalnih prioriteta prilikom stupanja u pregovore za članstvo u STO. Takođe, ove zemlje moraju nastojati da multilateralne obaveze pomognu ostvarenju razvojnih ciljeva. To znači da zemlje u razvoju akcenat moraju da stave na jačanje kapaciteta kako bi se utvrdili nacionalni prioriteti i analizirali troškovi i koristi predloženog sporazuma u svetlu ovih prioriteta.

Ključne reči: trgovinska politika, privredni razvoj, međunarodni pregovori, STO, razvojna agenda Dohe, pristup tržištu.

Abstract

Developing countries have highlighted the importance of examining the interlinkages between trade, debt and finance in an effort to find sustainable solutions to these challenges within the context of the multilateral trading system. This paper analyzes what actions could be taken in the context of the WTO Doha negotiations to assist countries to benefit from deeper trade integration. It discusses the policy agenda that confronts many developing countries and identifies a number of focal points that could be used both as targets and as benchmarks to increase the likelihood that

WTO negotiations will support development. To achieve these targets a number of negotiating modalities are proposed for both goods and services-related market access issues, as well as rule making in regulatory areas. Developing countries must approach WTO negotiations with a firm view of their national priorities, and seek to ensure that multilateral obligations will assist in, and not detract from, the realization of development objectives. For the development community this implies priority should be given to strengthening the capacity to identify national priorities and to analyze the cost and benefits of proposed agreements in light of those priorities.

Keywords: trade policy, economic development, international negotiations, WTO, Doha Development Agenda, market access.